

Ο ΑΚΡΑΙΟΣ ΣΤΑΘΜΟΣ ΤΗΣ ΕΞΕΛΙΞΕΩΣ ΤΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ
ΚΑΙ ΤΑ ΑΜΕΣΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΑΥΤΟΥ (1416-1439)

Ι. — *Ἡ ἀντίδρασις τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Εὐθυμίου τοῦ Β' κατὰ τῆς ὑφισταμένης ὑποταγῆς τῆς ἐκκλησίας εἰς τὸν αὐτοκράτορα. Τὰ ἀντίποινα τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ τοῦ Β' τοῦ Παλαιολόγου ἠνάγκασε τὴν ἐνδημοῦσαν σύνοδον νὰ καταγράψῃ καὶ ἐπικυρώσῃ τὰ ἐκκλησιαστικὰ προνόμια τοῦ αὐτοκράτορος.*

Ἡ κατὰ τὰς τελευταίας ἑκατονταετηρίδας αὔξουσα καταπίπτωσις τοῦ βυζαντινοῦ κράτους καὶ ἐξασθένεισις τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀξιώματος προῦκάλεσεν ἀντίδρασιν τῆς ἐκκλησίας κατὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν προνομίων τοῦ αὐτοκράτορος, ἥτοι τῶν ἐπεμβάσεων αὐτοῦ εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα. Ἀφορμὴν ἔδωσε τὸ ἐπόμενο γεγονός. Ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ εἰς Πελοπόννησον ἀπουσιάζοντος αὐτοκράτορος Μανουὴλ τοῦ Β' τοῦ Παλαιολόγου (1415—1416) ἐπέτρεψεν εἰς τὸν Μολδοβλαχίας νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ πατριάρχου Εὐθυμίου τοῦ Β'. Οὗτος ἀγανακτήσας ἀπεφάσισε νὰ ἀποπειραθῇ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας, ἐν ἀποτυχίᾳ δὲ νὰ κηρύξῃ ἐκκλησιαστικὴν ἀπεργίαν. Τὸ σχετικὸν χωρίον ἔχει ὡς ἑξῆς: «Ἡ διορθῶσαι τὴν ἐκκλησίαν, ἐπανελθόντος τοῦ βασιλέως, ὥστε μὴ κατάρχεσθαι ταύτην παρ' αὐτοῦ, ἢ καθίσει ἐν τῷ ἰδίῳ κελλίῳ, ἀργήσων ἑαυτὸν καὶ τὴν ἐκκλησίαν, μὴ μέντοι γε παραίτησιν ποιήσασθαι ταύτης» (Συροπούλου, Ἱστορία τῆς ἐν Φερράρα καὶ Φλωρεντία συνόδου, σελ. 2). Ἦδη ὁ πατριάρχης Ἀρσένιος Ἀντωριανὸς ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου (1260), ἐξ ἄλλων ἀφορμῶν, χωρὶς νὰ δώσῃ παραίτησιν κατέφυγεν εἰς τὴν παρὰ τὴν Νίκαιαν μονήν, κηρύξας ἀπεργίαν ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τότε δὲν ἔγινε λόγος περὶ ἀπεργίας τῆς ἐκκλησίας. Ἐπίσης μένει ἀγνωστον, τί ὁ πατριάρχης Εὐθύμιος ὁ Β' ἐνόει λέγων ἀπεργίαν τῆς ἐκκλησίας. Αὕτη θὰ ἔφθανεν, ἄρα γε, μέχρι καταπάσεως τῶν ἱεροτελεστιῶν; Τοιαῦτα παραδείγματα εἶχε δώσει ἡ δυτικὴ ἐκκλησία κατὰ τὸν μεσαίωνα, ἀγωνιζομένη κατὰ τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Δύσεως, εἶναι δὲ ἐνδεχόμενον, ὅτι ὁ πατριάρχης Εὐθύμιος ἐντεῦθεν εἶχε λάβει ἐμπνεύσεις. Κατὰ τὸν μῆνα, κατὰ τὸν ὅποιον ὁ αὐτοκράτωρ Μανουὴλ ὁ Β' ἐπανῆλθεν ἐκ Πελοποννήσου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὁ πατριάρχης

Εὐθύμιος ἀπέθανεν (Φ ρ α ν τ ζ ἦ, Χρονικὸν Ι, ἔκδοσις Παπαδοπούλου 1935, σελ. 12), ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ, λαβὼν γνῶσιν τῶν σχεδίων τοῦ πατριάρχου ἐθεώρησε τὸν θάνατον αὐτοῦ κατάλληλον περίστασιν, ἵνα λάβῃ μέτρα κατὰ τῶν τοιούτων ἀντιδραστικῶν τάσεων.

Ὁ αὐτοκράτωρ ἔδωκεν ἐντολὴν εἰς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐνδημοῦντας ἀρχιερεῖς (τὴν «ἐνδημοῦσαν σύνοδον») νὰ ὀρίσῃ καὶ κυρώσῃ τὰ ἐκκλησιαστικὰ προνόμια τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος. Οἱ ἀρχιερεῖς κατ' ἀρχὰς ἐξέφρασαν τυπικὰς μόνον ἀντιρρήσεις. Ἦθελον νὰ γίνῃ προηγουμένως ἐκλογή νέου πατριάρχου καὶ ἔπειτα νὰ ἐπιληφθῶσι τῆς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος δοθείσης ἐντολῆς, διότι ἐφρόνουν, «οὐ δίκαιόν ἐστιν ἄνευ πατριάρχου ἀποφαίνεσθαι περὶ τῶν τοιούτων» (Συροπούλου, αὐτόθι, σελ. 2). Ἄλλ' ὁ αὐτοκράτωρ ἐξήταξε τὸ ζήτημα ἀπὸ ἄλλης ἀπόψεως. Ἦθελε νὰ διεξαχθῆ ἡ ἐκλογή τοῦ νέου πατριάρχου μετὰ ταῦτα, διότι οὕτως ὁ καθορισμὸς καὶ ἡ ἐπικύρωσις τῶν ἐκκλησιαστικῶν προνομίων τοῦ αὐτοκράτορος θὰ ἐγένετο μετὰ ὀλιγωτέρας ἀντιδράσεως. «Κρεῖττόν ἐστι, πρότερον γενέσθαι ὅσα φανῶσι δίκαια, ἵνα καὶ ἡ βασιλεία καὶ ἡ ἐκκλησία ἔχωσι γνώριμα τὰ ἴδια δίκαια μετ' εἰρήνης, καὶ ὁ γενησόμενος πατριάρχης γινώσκει εὐθὺς τίνα εἰσὶν αὐτοῦ ἴδια καὶ τίνα τὰ τοῦ βασιλέως» (αὐτόθι). Ἐφρόνει, μάλιστα, ὅτι ἡ πρόταξις τοῦ καθορισμοῦ καὶ τῆς ἐπικυρώσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν προνομίων τοῦ αὐτοκράτορος θὰ ἦτο προτιμωτέρα καὶ διὰ τὸν μέλλοντα πατριάρχη, διότι δὲν θὰ ἐγένετο ἐπ' αὐτοῦ ἡ μείωσις καὶ ταπείνωσις τῆς ἐκκλησίας. «Εἰ γὰρ μετὰ ταῦτα γένωνται εἰς ὕφρῃν αὐτοῦ, ἕως θλιβήσεται τὸ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ γενέσθαι τι, μὴπραχθῆναι δὲ ἐπὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ» (αὐτόθι). Ἐπανέλαβε, λοιπόν, ὁ αὐτοκράτωρ τὴν ἐντολὴν εἰς τὴν ἐνδημοῦσαν σύνοδον νὰ συνέλθῃ ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, σκεφθῆ περὶ τῶν καθέκαστα ἐκκλησιαστικῶν προνομίων τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἐπικυρώσῃ αὐτά, διότι δὲν ἐπρόκειτο περὶ νέων προνομίων. «Ἐπεὶ καὶ πρότερον ἐδόθησαν, ἔφη, ὑπὸ τῶν τότε ἀρχιερέων, κρεῖττόνων ὄντων πολλῶ, ὡς καὶ ἡμεῖς, οἶδα, ὁμολογήσετε τοῦτο, καὶ παρὰ τοῦ ἀγιωτάτου καὶ σοφοῦ πατριάρχου (Εὐθυμίου τοῦ Β') ἐστέρχθησαν» (αὐτόθι).

Ὁ αὐτοκράτωρ, ἐκ πρώτης ὄψεως, ἰσχυρίσθη δύο ἀντιφατικὰ πράγματα. Ἄφ' ἑνός, ὅτι δὲν πρόκειται περὶ νέων ἐκκλησιαστικῶν προνομίων τοῦ αὐτοκράτορος, ἀφ' ἑτέρου, ὅτι πρόκειται περὶ πράγματος, τὸ ὁποῖον δὲν εἶχε γίνεαι ἐπὶ τῶν προηγουμένων πατριαρχῶν, καὶ ὅτι, ἂν ὑπῆρχε τώρα πατριάρχης θὰ ἐθεώρει αὐτὸ ὡς μείωσιν καὶ ταπείνωσιν («ὑφρῃν»). Ἄλλ' ἀμφοτέρω καλῶς νοούμενα εἶναι ὀρθά. Τὰ ἐκκλησιαστικὰ προνόμια τοῦ αὐτοκράτορος ἀρχονται ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου (324), ἥδη δὲ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδος Δημήτριος Χωματηνός, ζήσας ἀρχὰς τῆς 13ης ἑκατονταετηρίδος, ὥρισε τὴν σχέσιν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ καὶ τοῦ ἀρχιερατικοῦ ἀξιώματος, εἰπὼν, ὅτι μεταξὺ αὐτῶν ὑπάρχει ἡ μόνη διαφορὰ, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ δὲν δύναται νὰ

ἱερουργίῃ (Ράλλη καὶ Ποτλῆ, Σύνταγμα κανόνων, τόμος 5ος, σελ. 428 καὶ ἐξῆς). Δὲν πρόκειται, ἄρα, περὶ νέων ἐκκλησιαστικῶν προνομίων τοῦ αὐτοκράτορος. Ταῦτα ὅμως προηγουμένως ἦσαν ἄγραφα καὶ ἀνυπόγραφα. Κατὰ τῶν ἀγράφων καὶ ἀνυπογράφων ἐκκλησιαστικῶν προνομίων τοῦ αὐτοκράτορος ἠθέλησε νὰ ἀντιδράσῃ ὁ πατριάρχης Εὐθύμιος ὁ Β΄, ἕνεκα δὲ τῆς ἀντιδράσεως ταύτης ὁ αὐτοκράτωρ διέταξεν ἵνα ταῦτα καταγραφῶσι καὶ ὑπογραφῶσιν. Ἐὰν ὑπῆρχε πατριάρχης, βεβαίως θὰ ἐθεώρει τοῦτο ὡς μείωσιν καὶ ταπεινώσιν.

Κατὰ τὴν ὀρισθεῖσαν ἡμέραν συνήχθησαν οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐνδημοῦντες ἀρχιερεῖς εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων (Μαῖον τοῦ 1416). Ἐκ μέρους τοῦ αὐτοκράτορος παρέστησαν ἀντιπρόσωποι ὁ Δημήτριος Γουδέλης Χρυσολωρᾶς καὶ ὁ Δημήτριος Ἀγγελὸς Φιλομάτης. Ἀρχιερεῖς τινες ἐπανελάβον τὰς τυπικὰς ἀντιρροήσεις, ἀλλ' ὑπὸ γενικωτέραν μορφήν. Ἐξέφρασαν, δηλονότι, ἀμφιβολίαν, ἂν ἐδικαιοῦντο νὰ συνέλθωσιν εἰς σύνοδον ἄνευ πατριάρχου καὶ ἀσχοληθῶσιν, ὅχι πλέον μὲ τοιαῦτα ἔκτακτα ζητήματα, ἀλλὰ καὶ μὲ συνήθη συνοδικὰ ζητήματα. Οἱ μνημονευθέντες αὐτοκρατορικοὶ ἀντιπρόσωποι καὶ τινες ἀρχιερεῖς παρεμέρισαν τὰς ἀντιρροήσεις ταύτας, στηριχθέντες ἀκριβῶς εἰς τὰ αὐτοκρατορικά προνόμια, τὰ ὁποῖα ἐπρόκειτο νὰ καθορίσωσιν. Ἄλλ' αἱ γενικώτεροι τυπικαὶ ἀντιρροήσεις μοιραίως πάλιν εἰδικεύθησαν εἰς τὸ ὄρισμένον ζήτημα, περὶ τοῦ ὁποίου ἐπρόκειτο. Μεταξὺ τῶν ἐκκλησιαστικῶν προνομίων τοῦ αὐτοκράτορος ὑπῆρχεν, ἄρα γε, καὶ ἡ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐπιβολὴ τοῦ διὰ γραφῆς καθορισμοῦ καὶ τῆς ἐπικυρώσεως τῶν προνομίων τούτων; Εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο ἀκριβῶς ἀνεφέροντο οἱ ἀνωτέρω μνημονευθέντες λόγοι τοῦ αὐτοκράτορος, ὅτι ὁ πατριάρχης (ἂν ὑπῆρχε τοιοῦτος) θὰ ἐθλίβετο, «ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ γενέσθαι τι, μὴ πραγματοποιηθῆναι δὲ ἐπὶ τῶν προὐκτων». Συνέβαινεν, ἐπομένως, πρώτην φοράν, καὶ εἰς τὴν σύνοδον, ἄρα, ἐπεβλήθη καινόν τι καὶ πρωτοφανές. Ταῦτα, ὡς φαίνεται, ἰσχυρίσθησαν οἱ ἔχοντες ἀντιρροήσεις ἐν τῇ συνόδῳ. Διότι οἱ αὐτοκρατορικοὶ ἀντιπρόσωποι καὶ οἱ μετ' αὐτῶν συμμαχοῦντες ἀρχιερεῖς ἀπήντησαν τὰ ἐξῆς: «Ἄδειαν ἔχει ὁ βασιλεὺς συνάγειν σύνοδον καὶ συνιστᾶν ταύτην, ὅτε καὶ βούλεται, καὶ οὐδὲν καινόν, εἰ ὀρισμῶ θεῖῳ βασιλικῶ σκεψόμενοι συνήχθητε νῦν. Μὴ γοῦν ἐμποδίσῃ ἡμᾶς λογισμὸς τις, ἀλλὰ σκέψασθε ἐπὶ τῶν προκειμένων» (αὐτόθι, σελ. 3). Ἐλυσαν, δηλονότι, τὸ ζήτημα κατ' ἀμφίβολον συλλογισμὸν ἄφοῦ τὸ αὐτοκρατορικὸν δικαίωμα τῆς συγκλήσεως συνόδου εἶναι ἀπεριόριστον, δικαιούται ὁ αὐτοκράτωρ νὰ συγκαλέσῃ σύνοδον δι' οἰονδήποτε ζήτημα, ἐπομένως καὶ διὰ τὸ ζήτημα περὶ τοῦ ὁποίου ἐπρόκειτο.

Ἡ συνεδρίασις ὑπῆρξε θυελλώδης. Ἀναμφιβόλως, οἱ αὐτοὶ ἀρχιερεῖς, οἱ πρότερον τυπικὰς ἀντιρροήσεις περὶ τῆς ἀρμοδιότητος τῆς ἄνευ πατριάρχου συνόδου δις διατυπώσαντες, διετύπωσαν τώρα καὶ οὐσιαστικὰς ἀντιρροή-

σεις περὶ τοῦ ἐπιβληθέντος εἰς αὐτὴν ἔργου. Ἄλλ' αἱ ἀντιρροήσεις αὗται, ἂν καὶ ἐντονώτεραι καὶ διαρκέστεραι τῶν προηγουμένων ἐπίσης ὑπεχώρησαν. «*Κινηθέντων οὖν τῶν ζητημάτων καὶ λόγων πολλῶν ἐπ' αὐτοῖς λαληθέντων, ὡς τῶν ἀρχόντων ὑπὲρ τοῦ βασιλέως ἀγωνιζομένων, τινῶν δὲ ἐκ τῶν ἀρχιερέων ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας ἀνθισταμένων, ὁμοως ὁμοφώνησαν πάντες καὶ συνέθεντο στέργειν ὡς προνόμια τὰ ζητηθέντα. Καὶ τούτων ἀνενεχθέντων, διέταξεν ὁ βασιλεὺς τῷ μεγάλῳ χαρτοφύλακι, ἵνα δι' ἐπιστασίας καὶ ἐπιμελείας ἐκείνου γραφῶσι καὶ ὑπογραφῶσι παρὰ τῶν ἀρχιερέων*» (Συροπούλου, αὐτόθι, σελ. 3). Οὕτως ἐτέθη τέρμα εἰς τὴν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης κατάστασιν τῶν σχέσεων ἐκκλησίας καὶ πολιτείας, καὶ ἐνταῦθα ἔχομεν τὸν ἀκραῖον σταθμὸν τῆς ἐξελιξέως τῶν σχέσεων τούτων. Ὁ Συρόπουλος ἀπέδωσε θεμελιώδη σημασίαν εἰς τὸ γεγονός. «*Ἐγὼ δὲ πάντα τὰ τοῦ θαυμαστοῦ βασιλέως (Μανουὴλ) θαυμάζων καὶ οὐδὲ ἱκανὸν ἑμαυτὸν κρίνων πρὸς τοὺς ἐπαινοὺς ἐκείνου, ἐν τούτῳ καὶ μόνον ἐπαινεῖν οὐκ ἔχω. Ἀνάξιον γὰρ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς συντετριμμένης ἐκείνης καρδίας ἠγοῦμαι, τὸ δουλεῖα ὑποβαλεῖν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐξ ἐκείνου οὕτως καὶ τοὺς ἐξῆς αὐτὴν διαδέχεσθαι*» (αὐτόθι). Ἐκφράζεται οὕτως, ὡς ἐὰν πρώτην φορὰν Μανουὴλ ὁ Β' ὁ Παλαιολόγος ὑπέταξε τὴν ἐκκλησίαν εἰς τὴν πολιτείαν, καὶ τὸ καθεστῶς τούτο διετηρήθη καὶ εἰς τοὺς μετέπειτα χρόνους. Ὅλη ἡ προηγουμένη τῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν πολιτείαν ὑποταγή, ἡ ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου (324) ἀρχίσασα καὶ ἐπὶ ἔνδεκα περίπου ἑκατονταετηρίδας διατηρηθεῖσα, ὡς ἄγραφος καὶ ἀνυπόγραφος, ὑποχωρεῖ πρὸ τῶν πνευματικῶν ὀφθαλμῶν τοῦ Συροπούλου καὶ εἶναι δι' αὐτὸν ὡς μὴ ὑπάρχουσα.

II. – *Ὁ Σιλβέστρος Συρόπουλος καὶ ὁ Θεσσαλονίκης Συμεὼν εἶχον τὰς αὐτὰς ἰδέας περὶ τῶν σχέσεων ἐκκλησίας καὶ πολιτείας, ἀλλ' ὁ L. Brehier, μὴ ἔχων ὑπ' ὄψει τὴν συνταύτισιν ταύτην, παρενόησεν ἐν τισὶ τὸν Θεσσαλονίκης Συμεὼν.*

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Σιλβέστρου Συροπούλου καὶ ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ περιβάλλοντος ἔγραψεν ὁ Θεσσαλονίκης Συμεὼν (1410 – 1429) τὸ περὶ ὀρθοδόξου πίστεως καὶ ἱερῶν τελετῶν σύγγραμμα αὐτοῦ, διὰ τοῦτο ἔχει τὴν αὐτὴν θεμελιώδη ἀντίληψιν μὲ τὸν Συρόπουλον καὶ ἀποκρούει τὴν ἰδέαν, ὅτι ἡ ὑποταγὴ τῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν πολιτείαν ὑπῆρχε παλαιόθεν. Σπουδαῖον βεβαίως ἐπιχείρημα τῶν ἀντιπάλων, τῶν φρονούντων, ὅτι παλαιόθεν ἡ ἐκκλησία ὑπετάγη εἰς τὴν πολιτείαν, θὰ ἦτο τὸ πρόσωπον, τὸ ὁποῖον ὁ αὐτοκράτωρ διεδραμάτιζεν εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. Ἐκ τούτου ἐξηγεῖται τὸ ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον τοῦ Συμεὼν διὰ τὸ ζήτημα τοῦτο καὶ ἡ ἔκτασις, τὴν ὁποίαν ἔδωκεν εἰς τὰς ἀντιρροήσεις αὐτοῦ (Migne, τόμ. 155, στήλ. 437 καὶ ἐξῆς). Ὁ Συμεὼν, πολεμῶν τὴν διὰ τῆς καταγρα-

φῆς καὶ ἐπικυρώσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν προνομίων τοῦ αὐτοκράτορος ἐνισχυθεῖσαν ὑποταγὴν τῆς ἐκκλησίας εἰς τὸν αὐτοκράτορα, θέλει νὰ μειώσῃ τὴν σημασίαν τῆς συμμετοχῆς τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ πατριάρχου. Θέλει νὰ δείξῃ, ὅτι ἡ ὑποταγὴ τῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν πολιτείαν εἶναι ἴδιον τῆς συγχρόνου τότε ἐποχῆς, δημιουργημα τῆς 15ης ἑκατονταετηρίδος. «Φλυαροῦσι τοίνυν οἱ λέγοντες καινοτόμοι, φθόνῳ βαλλόμενοι, ὡς ὁ βασιλεὺς τὸν πατριάρχην ποιεῖ» (227 κεφάλαιον). Ὁ γνωστὸς Γάλλος βυζαντινολόγος L. Brehier, ὃς θὰ ἴδωμεν βραδύτερον, στηριζόμενος εἰς τὴν πολεμικὴν τοῦ Συμεῶν, φθάνει εἰς τὴν ἀντίθετον γνώμην, ὅτι τὴν 15ην ἑκατονταετηρίδα ἡ ἐκλογὴ τοῦ πατριάρχου ἔγινεν ἐκκλησιαστικωτέρα. Δύναται τις νὰ εἴπῃ, ὅτι παρεξηγῶν τὴν πολεμικὴν τοῦ Συμεῶν, ἐθεώρησεν αὐτὴν ὡς ἀποτέλεσμα καὶ νέον καθεστῶς, ἐνῶ ἦτο ἀγὼν κατὰ τοῦ νέου καθεστῶτος, τῆς ἐνισχυθείσης, δηλονότι, ὑποταγῆς τῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν πολιτείαν. — Εἶναι γνωστόν, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ δὲν παρίστατο αὐτοπροσώπως εἰς τὸ ἐπίσημον «μῆνυμα» τῆς ἐκλογῆς πρὸς τὸν ἐκλεγέντα ὑποψήφιον πατριάρχην. Ἐν τούτοις ὁ Συμεῶν παρουσιάζει τὸν αὐτοκράτορα μετέχοντα τοῦ ἐπισήμου «μηνύματος». «Ὁ οὖν ἐκ τῶν τριῶν ἐκλεγείς καὶ διαμνηθείς ἢ παρ' αὐτοῦ ἀξιωθεὶς παραγενομένου τοῦ βασιλέως» (ἐν ἀρχῇ τοῦ 225ου κεφαλαίου). Δὲν φαίνεται, μὲ ποῖον πνεῦμα ὁ Συμεῶν ἀναφέρει τὴν προσωπικὴν κατὰ τὸ «μῆνυμα» παρουσίαν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ποίαν θέσιν κατέχει ἐν τῷ κατὰ τῆς ἐνισχυθείσης ὑποταγῆς τῆς ἐκκλησίας ἀγῶνι αὐτοῦ. Ὁ L. Brehier ἀπεδέχθη τὴν πληροφορίαν τοῦ Συμεῶν, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ προσωπικῶς μετεῖχε τοῦ «μηνύματος» (Miscellanea Giovanni Mercati, τόμ. III, 1916, σελ. 371). Ἐπίσης παρ' αὐτῷ δὲν φαίνεται, ἂν θεωρῇ τοῦτο ὡς παλαιόθεν ὑφιστάμενον, ἢ ὡς νέον τι, καὶ κατὰ πόσον ἦτο δυνατόν νὰ συμβιβασθῇ πρὸς τὴν ἀντίληψιν αὐτοῦ, ὅτι ἡ ἐκλογὴ τοῦ πατριάρχου εἶχε γίνεαι ἐκκλησιαστικωτέρα. Ἀμφότεροι εὐρέθησαν πρὸ στοιχείου, τὸ ὁποῖον δὲν ἐγνώριζον πῶς νὰ μεταχειρισθῶσιν. Ἄλλ' ὁ Συμεῶν περὶ τὰ μέσα τοῦ αὐτοῦ κεφαλαίου (225ου), διεξοδικῶς ὁμιλῶν περὶ τοῦ ἐπισήμου «μηνύματος» καὶ ἀριθμῶν τοὺς κατ' αὐτὸ παρόντας, οὐδένα λόγον κάμει περὶ τοῦ αὐτοκράτορος. Τοσοῦτον μᾶλλον ἀποκλείεται ἡ παρουσία αὐτοῦ, καθόσον τὸ μῆνυμα, ὡς λέγει ἐνταῦθα ὁ Συμεῶν, ἐτελεῖτο ὑπὸ «ἀρχόντων συγκλητικῶν μερίστων», οἱ ὁποῖοι ἐθεωροῦντο ἀντιπρόσωποι τοῦ αὐτοκράτορος («τοῦ βασιλέως γὰρ φέρουσι τὸ πρόσωπον»). Διὰ τοῦτο δύναται τις νὰ κάμῃ τὴν εἰκασίαν, ὅτι τάχα, κατὰ τὸν Συμεῶν, ὁ αὐτοκράτωρ τὴν μὲν παλαιὰν ἐποχὴν δὲν παρίστατο προσωπικῶς κατὰ τὸ «μῆνυμα», ἢ κατὰ τὴν σύγχρονον δὲ τοῦ Συμεῶν ἐποχὴν ἐνισχυθεῖσα τῆς ἐκκλησίας ὑποταγῆ ἔφερεν εἰς αὐτὸ τὴν προσωπικὴν παρουσίαν τοῦ αὐτοκράτορος.

Πιθανώτερον ὅμως εἶναι, ὅτι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίον τοῦ Συμεῶν, «Ὁ οὖν ἐκ τῶν τριῶν ἐκλεγείς καὶ διαμνηθείς ἢ παρ' αὐτοῦ ἀξιωθεὶς

παραγενομένου τοῦ βασιλέως», οὐδεμίαν σχέσηιν ἔχει μὲ τὸ ἐπίσημον «μῆνυμα», ἀλλὰ μὲ τὴν χρονολογικῶς πρὸ τοῦ μηνύματος ὑπὸ τοῦ αυτοκράτορος γινομένην ἐκλογὴν ἑνὸς τῶν τριῶν ὑποψηφίων τῆς συνόδου. Ὁρθῶς ἢ λατινικὴ μετάφρασις ἀπέδωκεν αὐτὸ διὰ τῶν ἐπομένων· *Qui igitur e tribus electus est et declaratus et ab ipso imperatore dignus pronuntiat* (ὅς οὖν ἐκ τῶν τριῶν ἐξελέγη καὶ ἐδηλώθη καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ αυτοκράτορος προεκκηρύχθη). Δύναται τις, μάλιστα, νὰ δεχθῆ, ὅτι ἡ περὶ τῆς ἐκλογῆς ἑνὸς τῶν τριῶν ὑποψηφίων σύσκεψις ἐγένετο ἐν οἰκίῳ τόπῳ τῶν ἀνακτόρων, ὃ δὲ αυτοκράτωρ κατὰ τὴν ὠρισμένην ὥραν ἐκ τῶν ἰδιαιτέρων αὐτοῦ δωμάτων μετέβαινε ἐκεῖ. Ἐπομένως, ὁ Συμεὼν τὴν ἐσωτερικὴν ταύτην ἐν τοῖς ἀνακτόροις μετακίνησιν τοῦ αυτοκράτορος ἐξέφρασε διὰ τῶν λέξεων «παραγενομένου τοῦ βασιλέως». Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἡ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου Βασιλείος Τάξις ἀναφέρει μὲν τοιαύτην μετακίνησιν διὰ τὴν πρόβλησιν τοῦ πατριάρχου, ὃχι ὅμως καὶ διὰ τὴν ἐκλογὴν ἑνὸς τῶν τριῶν ὑποψηφίων (Migne, τόμος 157, στήλη 1041 καὶ 1044), ἀλλ' εἶναι πολὺ ἐνδεχόμενον, ὅτι βραδύτερον, μεταξὺ τῆς δεκάτης καὶ δεκάτης πέμπτης ἑκατονταετηρίδος, διεμορφώθη ἐν τοῖς ἀνακτόροις ἀνάλογος μετακίνησις καὶ διὰ τὴν ἐκλογὴν ἑνὸς τῶν τριῶν ὑποψηφίων. Ὁ L. Brehier (*Miscellanea Giovanni Mercati*, αὐτόθι, σελ. 372), ἀποδεχθεὶς τὴν πληροφορίαν τοῦ Συμεὼν περὶ τῆς παρουσίας τοῦ αυτοκράτορος εἰς τὸ ἐπίσημον «μῆνυμα», ἐστήριξε αὐτὴν εἰς τὰ ἐπόμενα δύο χωρία τοῦ Συμεὼν. Τὸ πρῶτον χωρίον· «Ὁ βασιλεὺς δὲ τὰ τῆς συνόδου ὑπηρετεῖ ὡς Χριστὸς Κυρίου καὶ δεφένσωρ καὶ ὑπηρετής τῆς Ἐκκλησίας καταστάς, ἐν τῷ χρίεσθαι καὶ τοῦτο καθυποσχεθεὶς» (κεφ. 225). Τὸ δεῦτερον χωρίον· «Ὡς οὐχ ὁ βασιλεὺς ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τὰ τῆς συνόδου μετὰ τῆς συνόδου μηνύει καὶ μόνον ὑπηρετεῖ» (κεφ. 226). Καὶ τὰ δύο ὅμως ταῦτα χωρία δὲν προϋποθέτουσι τὴν παρουσίαν τοῦ αυτοκράτορος εἰς τὸ ἐπίσημον «μῆνυμα», διότι τὸ μὲν πρῶτον ἀναφέρεται εἰς τὴν προσηγηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ αυτοκράτορος ἐκλογὴν ἑνὸς τῶν ὑπὸ τῆς συνόδου τεθέντων τριῶν ὑποψηφίων, τὸ δὲ δεῦτερον ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀποστολὴν ἀρχόντων συγκλητικῶν τῶν μεγίστων», ἵνα ἀντιπροσωπεύσωσι τὸν αυτοκράτορα κατὰ τὸ μῆνυμα καὶ προσφωνήσωσι τὸν ψηφισθέντα.

Ἡ προσφώνησις τῶν μεγίστων ἀρχόντων συγκλητικῶν παρατιθεμένη ὑπὸ τοῦ Συμεὼν ἐν τῷ αὐτῷ κεφαλαίῳ προῦκάλεσε νέαν παρεξήγησιν τοῦ L. Brehier. Ἡ προσφώνησις ἔχει ὡς ἑξῆς· «Ὁ κραταῖος καὶ ἄγιος ἡμῶν ἀθέντης καὶ βασιλεὺς καὶ ἡ θεία καὶ ἱερὰ καὶ μεγάλη σύνοδος προσκαλοῦνται τὴν ἀγιωσύνην σου εἰς τὸν ὑψηλότερον θρόνον τοῦ πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως» (κεφ. 226). Ὅτι μετὰ τοῦ αυτοκράτορος ἀναφέρεται καὶ ἡ σύνοδος προσκαλοῦσα τὸν ἐκλεγέντα εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, εἶναι κατὰ τὸν L. Brehier νέον τι (*Miscellanea Giovanni Mercati*, αὐτόθι,

σελ. 372), ἡ δὲ ἀντίληψις αὕτη ἀποτελεῖ τὸ πρῶτον ἐπιχείρημα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐστήριξε τὴν γνώμην αὐτοῦ, ὅτι τὴν 15ην ἑκατονταετηρίδα ἡ ἐκλογή τοῦ πατριάρχου ἔγινεν ἐκκλησιαστικωτέρα. Ἄλλὰ δὲν εἶναι ἀληθές, ὅτι ἡ μνεῖα τῆς συνόδου κατὰ τὸ ἐπίσημον «*μῆνυμα*» ἦτο νέον τι, ὡς φρονεῖ ὁ Brehier. Ἦτο παλαιά, διότι πάντοτε ἀνήγγελλον εἰς τὸν ἐκλεγέντα, ὅτι ἐξελέγη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῆς συνόδου ἢ ὑπὸ τῆς συνόδου καὶ τοῦ αὐτοκράτορος. Τὸ κατὰ ἐβδομήκοντα περίπου ἔτη ἀρχαιότερον σύγγραμμα περὶ ὀφρικίων, ἀποδιδόμενον εἰς τὸν Γεώργιον Κωδινὸν καὶ γραφὸν περὶ τὸ 1350, περὶ τοῦ μηνύματος λέγει, ὅτι ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἐστέλλοντο πολιτικοὶ καὶ ἐκκλησιαστικοὶ ἄρχοντες, ἵνα κομίσωσι πρὸς τὸν ἐκλεγέντα ψήφισμα, «*ὡς ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ βασιλέως*» (Migne, τόμος 157, στήλη 116D καὶ 117A). Ἡ ἀκόμη ἀρχαιότερα Βασιλεῖος Τάξις (δεκάτης ἑκατονταετηρίδος) παραλείπει ὀλοτελῶς τὸ «*μῆνυμα*», διότι κατ' αὐτὸ δὲν παρίστατο ὁ αὐτοκράτωρ, μακρὸν δὲ λόγον κάμει περὶ τῆς «*προβλήσεως*» τοῦ πατριάρχου (Migne, τόμος 112, στήλη 1041). Ἄλλὰ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι καὶ τότε ἡ κατὰ τὸ μῆνυμα προσφώνησις ἀνέφερε καὶ τὸ ὄνομα τῆς συνόδου. Τὸ ὄνομα τῆς συνόδου δὲν ἔλειπεν ἀπὸ τοῦ «*μηνύματος*», ἀλλ' ἀπὸ τῆς «*προβλήσεως*», ἐκεῖθεν ὅμως λείπει καὶ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Συμεῶν.

Ἡ πολεμικὴ τοῦ Συμεῶν κατὰ τῆς ἐνισχυθείσης ὑποταγῆς τῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν πολιτείαν εἶναι διπλῆ. Ἀφ' ἑνός, τονίζει καὶ ὑπερψοῖ τὸ «*μῆνυμα*», διότι ἐκεῖ ἀνέκαθεν μετὰ τῶν ἀπεσταλμένων τοῦ αὐτοκράτορος συνήγει καὶ συνεμνημονεύετο ἡ σύνοδος, ἔξάγει δὲ τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἀπλῶς ὑπηρετεῖ τὴν ἐκκλησίαν (ἴδε τὰ ἀνωτέρω ἐν σελ. 32 παρατεθέντα δύο χωρία). Ἀφ' ἑτέρου, ὑποβιβάζει καὶ ταπεινοῖ τὴν «*πρόβλησιν*» τοῦ πατριάρχου, διότι ἐκεῖ ὁ αὐτοκράτωρ παρουσιάζεται ἐνεργῶν καὶ μνημονευόμενος μόνος. Ἀμφοτέρας τὰς μορφὰς ταύτας τῆς πολεμικῆς ἐπιτυγχάνει διὰ τῶν ἐπομένων. Ἐν πρώτοις, δι' ὀλοκλήρου μεταξὺ «*μηνύματος*» καὶ «*προβλήσεως*» κεφαλαίου (τοῦ 227ου) καταπολεμεῖ τοὺς φρονοῦντας, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ διορίζει τὸν πατριάρχην. «*Φλυαροῦσι τοίνυν οἱ λέγοντες καινότημοι φθόνῳ βαλλόμενοι, ὡς ὁ βασιλεὺς τὸν πατριάρχην ποιεῖ· οὐδαμῶς γὰρ ὁ βασιλεὺς ἀλλ' ἡ σύνοδος ἐνεργεῖ, ἐξυπηρετούμενον μόνον τοῦ βασιλέως εὐσεβοῦς ὄντος, ὡς δέδεικται. Οὐ μόνον ὅτι ἐκδικὸς ἐστί, καὶ βασιλεὺς χρισθεὶς ἐκ τῆς ἐκκλησίας, ἀλλ' ἵνα καὶ συνεργῶν εἴτε καὶ ὑπηρετῶν, καὶ στέργῃ καὶ βέβαια τηρῇ τὰ τῆς Ἐκκλησίας, ὀφειλομένου καὶ τούτου ἐν τοῖς ὀρθοδόξοις τηρεῖσθαι, διὰ τὴν εἰρήνην τῆς Ἐκκλησίας*» (Migne, τόμος 155, στήλη 440). Δεύτερον, παρουσιάζει τὴν «*πρόβλησιν*» ὡς τι ἐπουσιῶδες καὶ δευτερεῖον. «*Μετὰ δέ γε τὸ μῆνυμα καὶ ἑτερόν τι γίνεται πρὸ τῆς χειροτονίας ἢ τοῦ ἐνθρονισμοῦ (ἂν ὁ ἐκλεγείς εἶναι ἤδη ἀρχιερεὺς), ὃ καλεῖται πρόβλησις*». Ἐνῶ ἐν τῷ «*μηνύματι*» παρῆρθεσαν αὐτολεξεῖ τὸ κείμενον τῆς ὑπὸ συγκλητικῶν γενομένης προσφωνήσεως, προκειμένου περὶ τῆς

«προβλήσεως» ἀπέφυγε νὰ πράξει τὸ αὐτό, περιορισθεὶς νὰ παραθέσῃ μόνον ἀπλῆν περιλήψιν τῆς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος γινομένης προσφωνήσεως (Migne, αὐτόθι, στήλη 441). Ἐν τῷ «μηνύματι» δὲν ἐτόλμησε νὰ ἐνισχύσῃ καὶ ἐξυψώσῃ τὸ ἀπλοῦν ρῆμα «προσκαλοῦνται», ἐν τῇ «προβλήσει» ὁμοῦς ἀντικατέστησε τὸ δυναμικὸν ρῆμα «προβάλλεται» διὰ τοῦ ἀπλοῦ καὶ ἀχρόου ρήματος «ἔχει». Ὁ Συμεὼν, παρουσιαζόμενος ὡς ἐρμηνεύων τὴν καθιερωμένην ἐπίσημον λέξιν «προβάλλεται», διέστρεψε καὶ ὑπεβίβασεν αὐτήν. Ὁ αὐτοκράτωρ, κατ' αὐτόν, δὲν προβιβάζει καὶ δὲν προάγει τὸν ἐκλεγέντα εἰς τὸ πατριαρχικὸν ἀξίωμα, ἀλλ' ἀπλῶς ὑπόσχεται, ὅτι τὸν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας διορισθέντα πατριάρχην δέχεται (τὸν ἔχει) καὶ αὐτὸς ὡς τοιοῦτον. Ὡς νὰ μὴ ἤρκοιεν ταῦτα, ὁ Συμεὼν προσθέτει περισσοτέρας διασαφήσεις: «Ὁὐ μὴν ἐνεργεῖ (διορίζει) αὐτὸν αὐτὸς (ὁ αὐτοκράτωρ), οὐδὲ δίδωσι τούτῳ τι, ἀλλὰ συμφωνεῖ καὶ ἀκολουθεῖ τῷ ἔργῳ. Καὶ δῆλον, ὅτι οὐ δίδωσιν, ἀλλὰ λαμβάνει μᾶλλον, καὶ ὡς ὑπερέτης τῶν τῆς Ἐκκλησίας ἐστίν, ὅτι τὴν ἱερὰν ῥάβδον αὐτῷ τῷ ὑποψηφίῳ ἐγχειρίσας οἰκεία χειρὶ, προσέρχεται καὶ ὑποκλίνει τούτῳ τὴν κεφαλὴν καὶ ἀποκαλύπτων αὐτήν, ὡς ἔθος, ἐθλογίαν δέχεται καὶ ἀσπάζεται τὴν τοῦ ὑποψηφίου χεῖρα».

Ὁ Συμεὼν δὲν ἀναφέρει μὲν, ποῦ ἐτελεῖτο τὸ ἐπίσημον «μῆνυμα», ἀλλ' εἶναι βέβαιον, ὅτι ἐτελεῖτο ἐν ναῷ, ἐκθέτων δὲ τὰ κατὰ τὴν «πρόβλησιν» τοῦ πατριάρχου (κεφ. 228ον) ἀμέσως μετὰ τὸ μῆνυμα, δίδει ἀφορμὴν νὰ συμπεράνῃ τις ἐσφαλμένως, ὅτι καὶ ἡ πρόβλησις ἐτελεῖτο ἐν τῷ ναῷ, ἐν συνεχείᾳ τοῦ μηνύματος. Εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦτο παρεσύρθη ὁ L. Brehier, κυρίως ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ *Les institutions de l'empire byzantin* (1949, σελ. 480 καὶ ἐξῆς). Ἐπειδὴ δὲ εἰς παλαιότεραν ἐποχὴν ἡ πρόβλησις ἐτελεῖτο ἐν τοῖς ἀνακτόροις, ὁ Brehier θεωρεῖ τὴν ἐν τῷ ναῷ τέλεσιν τῆς προβλήσεως ἐπίσης ὡς νέον τι, καὶ τοῦτο εἶναι τὸ δεύτερον ἐπιχείρημα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐστήριξε τὴν γνώμην αὐτοῦ, ὅτι τὴν 15ῃν ἑκατονταετηρίδα ἡ ἐκλογή τοῦ πατριάρχου κατέστη ἐκκλησιαστικωτέρα. Ὁ Συμεὼν σκοπεῖ ἄλλοι πολεμῶν τὴν διὰ τῆς καταγραφῆς καὶ τῆς ἐπικυρώσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν προνομίων τοῦ αὐτοκράτορος ἐνισχυθεῖσαν τότε ὑποταγὴν τῆς ἐκκλησίας εἰς τὸν αὐτοκράτορα, ἀναφέρει ἢ παραλείπει πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ μειώσῃ τὴν σημασίαν τῆς ἀναμίξεως τοῦ αὐτοκράτορος ἐν τῇ ἐκλογῇ τοῦ πατριάρχου. Τὸ νὰ παραλείψῃ, ὅτι ἡ πρόβλησις ἐτελεῖτο ἐν τοῖς ἀνακτόροις καὶ νὰ ἀφήσῃ σιωπηλῶς νὰ ἐννοηθῇ, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ προσήρχετο εἰς τὸν ναὸν ἵνα τελέσῃ τὴν πρόβλησιν, μειοῖ βεβαίως τὴν σημασίαν τοῦ αὐτοκράτορος. Ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀληθές, ὅτι ἡ πρόβλησις εἶχε παύσει νὰ τελεῖται ἐν τοῖς ἀνακτόροις, ὡς φρονεῖ ὁ Brehier. Ἐξηκολούθει νὰ τελεῖται ἐν αὐτοῖς, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν ἐπομένων. α') Τὸ 229ον κεφάλαιον τοῦ συγγράμματός τοῦ Συμεὼν ἀρχεῖται ὡς ἐξῆς: «Ὅτι, ἐλθόντα τὸν ὑποψήφιον, ὁ βασιλεὺς πρὸ τοῦ ἰδεῖν (αὐτὸν) φιλοφρονεῖ καὶ μανδύαν μετὰ ποταμῶν ἀποστέλλει καὶ τὸ τῆς ἐκκλη-

σίας ἐγκόλιον». Ἐἰς τὸν ναὸν δὲν θὰ μετέβαινε βεβαίως πρῶτον ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ἔπειτα θὰ ἤρχετο ὁ ἐκλεγείς πατριάρχης. Πρόκειται, λοιπόν, περὶ τῶν ἀνακτόρων, ὅπου εὐρίσκετο ὁ αὐτοκράτωρ, ἐρχόμενος δὲ ὁ ἐκλεγείς δὲν παρουσιάζετο ἀμέσως εἰς αὐτὸν («πρὸ τοῦ ἰδεῖν αὐτόν»), ἀλλὰ παρέμενε ἐν τινι δωματίῳ, ἕως ὅτου λάβῃ καὶ φορέσῃ τὰ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἀποστελλόμενα σύμβολα τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος. β') Ὁ Συμεὼν περὶ τοῦ προβληθέντος πατριάρχου λέγει, ὅτι «προπέμπεται διὰ τῆς βασιλικῆς πάσης αὐτῆς καὶ τῆς δημοσίας ὁδοῦ ἄχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ πατριαρχείου». Ἡ πομπή, δηλονότι, τοῦ προβληθέντος πατριάρχου διήρχετο δι' ὅλης τῆς αὐτῆς τῶν ἀνακτόρων, καί, ἄρα, ἐν τοῖς ἀνακτόροις ἐτελεῖτο ἡ πρόβλησις. Ἐνταῦθα ὁ Συμεὼν λαμβάνει πάλιν ἀφορμὴν νὰ ὑποβιβάσῃ τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα. Ἐπειδὴ τὸν χαλινὸν τοῦ ἵππου τοῦ εἰς τὸ πατριαρχεῖον ἐπιστρέφοντος πατριάρχου ἐκράτει ἀνώτερος αὐλικός, φέρων τὸν τίτλον τοῦ κόμητος, ὁ Συμεὼν δέχεται ὅτι ὁ αὐλικὸς οὗτος ἀντεπροσώπευε τὸν αὐτοκράτορα καὶ ὅτι, ἐπομένως, αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ ὄφειλε κυρίως νὰ ἐκτελέσῃ καθήκοντα ἱποκόμου εἰς τὸν πατριάρχην κατὰ τὴν ἐπίσημον ἐκείνην στιγμὴν. Πρὸς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης αὐτοῦ ὁ Συμεὼν καταφεύγει εἰς τὰς Ψευδοσιδωρείους Διατάξεις καὶ τὴν ἐν αὐταῖς Ψευδοκωνσταντίνειον Δωρεάν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀνεφέρετο, ὅτι δῆθεν ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἐξετέλεσε τὰ καθήκοντα ταῦτα εἰς τὸν Ρώμης Σίλβεστρον. Ἰδέαι ξένα ὀλοτελῶς πρὸς τὸν νοῦν καὶ τὸ συναίσθημα τῶν Βυζαντινῶν καὶ ἐν γένει τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου. γ') Ὁ σύγχρονος τοῦ Συμεὼν Σίλβεστρος Συροπούλος ἀναφέρει, ὅτι ὁ Κυζίκου Μητροφάνης, ἐκλεγείς πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (4 Μαΐου 1440), προεβλήθη ἐν τοῖς ἀνακτόροις ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ Η' τοῦ Παλαιολόγου (Συροπούλου, αὐτόθι, σελ. 336). Διὰ τῶν μέχρι τοῦδε λεχθέντων καταφαίνεται, ὅτι ἐκ τοῦ Θεσσαλονίκης Συμεὼν οὐδεμίαν ἀπολύτως ἐξέλιξις τοῦ τρόπου τῆς ἐκλογῆς τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως εἶναι δυνατόν νὰ ἐξαχθῇ, ὡς ἐσφαλμένως ἐνόμισεν ὁ L. Brehier. Ἐκ τοῦ Συμεὼν ἐξάγεται ἀπλῶς σφοδρὰ καὶ ἐμπαθῆς πολεμικὴ κατὰ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀξιώματος, προκληθεῖσα ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Μανουὴλ ὁ Β' ὁ Παλαιολόγος ἠνάγκασε τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐνδημοῦσαν σύνοδον τοῦ 1416 νὰ καταγράψῃ καὶ ἐπικυρώσῃ τὰ ὑφιστάμενα ἐκκλησιαστικὰ προνόμια τοῦ Βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος.

III. – Αἱ κατὰ τὴν σύνοδον τῆς Φερράρας καὶ Φλωρεντίας (1438 – 1439) σχέσεις ἐκκλησίας καὶ πολιτείας καὶ χαρακτηρισμὸς τῆς κατ' αὐτῶν ἀντιδράσεως τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἰωσήφ τοῦ Β'.

Ὁ τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ τὸν Β' διαδεχθεὶς υἱὸς αὐτοῦ Ἰωάννης ὁ Η' μετέβη μετὰ τοῦ πατριάρχου Ἰωσήφ τοῦ Β', πολλῶν ἀρχόντων, ἀρχιε-

ρέων και άλλων εις Ἱταλίαν διὰ τὴν ἔνωσιν τῶν δύο ἐκκλησιῶν. Ὁ Μέγας Ἐκκλησιάρχης Σίλβεστρος Συρόπουλος, παρακολουθήσας τὸν πατριάρχη, ἔγραψε σχετικὸν σύγγραμμα. Πῶς ὁ Συρόπουλος ἐπέγραψεν αὐτό, μένει ἄγνωστον, διότι τὰ γνωστὰ τοῦλάχιστον χειρόγραφα στεροῦνται ἀρχῆς. Περὶ τὸ τέλος τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ ὁ Συρόπουλος ἐχαρακτήρισε αὐτὸ ὡς «*σύνταγμα ἐξ ἀπομνημονεύσεως*» (σελ. 345), καὶ πράγματι οὐδὲν ἄλλο εἶναι, εἰ μὴ τὰ ἐκ τῆς ὅλης ἐκείνης ἐποχῆς ἐξαιρέτα «*Ἀπομνημονεύματα*», μὲ τὴν σημερινὴν σημασίαν τῆς λέξεως. Ἡ πρώτη καὶ μόνη ἔκδοσις αὐτῶν ἐκ χειρογράφου τῶν Παρισίων ὑπὸ τοῦ ἀγγλικανοῦ Robert Creighton ἐν Χάγη τῆς Ὀλλανδίας (1660) μετὰ λατινικῆς μεταφράσεως φέρει τὴν ἐπιγραφὴν *Vera historia unionis non veræ... per Silvestrum Sgurouulum* (Ἀληθὴς ἱστορία ἐνώσεως μὴ ἀληθοῦς... ὑπὸ Σιλβέστρου Σγουρούλου). Οἱ λόγοι, διὰ τοὺς ὁποίους ὁ ἐκδότης τὸν Συρόπουλον μετέτρεψεν εἰς Σγουρόπουλον ἐκτίθενται ἐν τῷ προλόγῳ αὐτοῦ (σελ. V), ἀλλὰ δὲν εἶναι πειστικοί. Ὁ Συρόπουλος, μετασχὼν τῶν συσκέψεων καὶ τῶν ἀποφάσεων, ἦτο εἰς θέσιν νὰ παράσῃ ἀφθόνουσ πληροφορίας περὶ τῶν σχέσεων ἐκκλησίας καὶ πολιτείας. Περὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ Η΄ λέγει τὰ ἐπόμενα «*Πάντα τῆς γνώμης ἐκείνου καὶ τῆς βουλῆς ἐξήρτητο, καὶ ἄνευ τοῦ θελήματος καὶ τοῦ ὀρισμοῦ τοῦ βασιλέως οὐδὲν τι τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐπράτετο. Διὸ καὶ ἐν τῷ παρόντι αὐτὸς μόνος ἦν ὁ βουλευτής, τοῦ πατριάρχου ὀλίγον περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων φροντίζοντος*» (σελ. 123 καὶ ἐξῆς). Ὁ αὐτοκράτωρ ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ χαρακτηρίσῃ ἑαυτὸν ὡς «*δεφένωρα τῆς ἐκκλησίας*» (ὑπερασπιστὴν, πρβλ. καὶ Θεσσαλονίκης Συμεὼν κεφ. 225ον) καὶ ἐφρόνει, ὅτι ἔπρεπε νὰ προσδιορίσῃ ὅλα τὰ ἐκ τούτου ἀπορρέοντα δικαιώματα αὐτοῦ, περιορίσθῃ ὅμως εἰς μόνα τὰ ἐκ τῶν τότε περιστάσεων ἐνδεικνύμενα, τὰ ὁποῖα ἦσαν δύο. «*Ἐν μὲν τὸ τηρεῖν καὶ δεφενδεύειν τὰ δόγματα τῆς ἐκκλησίας καὶ παρέχειν ἐλευθερίαν τοῖς βουλομένοις λέγειν ὑπὲρ αὐτῶν, ὥστε προφέρειν ἀνεμποδίτως, ὅπερ ἂν ὡς ὑγιὲς δόγμα λέγειν προέλωνται, καὶ ἐπέχειν καὶ ἀποσκώπτειν τοὺς φιλονείκως καὶ ἐχθροδῶς ἀντιλέγοντας. Ἐτερον δέ ἐστι τὸ συνέχειν καὶ συντηρεῖν πάντας τοὺς ἡμετέρους ἐν ὁμοιοῖα, καὶ ἂν ἅπαντες ὑφ' ἐνὶ βουλευμάτι καὶ μιᾷ συμφωνῶσι γνώμῃ*» (σελ. 221 καὶ ἐξῆς). Ἐλευθερία λόγου, ἀλλ' ὄχι καὶ ἀνωφελὴς λογομαχία, ὑποταγὴ τῆς μειοψηφίας εἰς τὴν πλειοψηφίαν, ταῦτα ἦσαν τὰ δικαιώματα καὶ καθήκοντα τοῦ αὐτοκράτορος, προκειμένων τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐνωτικῆς συνόδου. Ὡρισε, μάλιστα, ἐκ τῶν προτέρων τὰς τιμωρίας τῶν μὴ ὑποτασσομένων εἰς τὴν πλειοψηφίαν. «*Ὁ ἀντιλέγων καὶ φιλονεικῶν καὶ μὴ τῇ τῶν πλειόνων πεινθόμενος ψήφῳ, καὶ βάρος (πίεσις) καὶ σκώμματα καὶ ἄλλα ὅσα ἀνήκονσι πρὸς συστολὴν αὐτοῦ καὶ ταπεινώσιν ἐδρῆσει παρὰ τῆς βασιλείας μου, ὡς ἂν μὴ ἐξῆ αὐτῷ ἀφηνιάζειν ὡς ἔτυχεν, ἀλλὰ τὰ ἴδια μέτρα γινώσκειν καὶ τοῖς πλείοσιν ἔπεσθαι*» (σελ.

222). Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης παρουσιάζει ἑαυτὸν ἀπλῶς δεχόμενον τὴν γνώμην τῆς πλειοψηφίας τῶν ἀρχιερέων καὶ ὑποχρεοῦντα τὴν μειοψηφίαν νὰ ὑποτάσσεται ἐπίσης εἰς αὐτήν, ἀλλὰ τοῦτο ἦτο φαινομενικόν. Ὡς ὁ Συρόπουλος ἀποκαλύπτει, ἡ ἐκάστοτε πλειοψηφία ἦτο ἕμμεσον ἢ ἄμμεσον δημιούργημα τοῦ αὐτοκράτορος (σελ. 179, 223, 262 καὶ ἐξῆς).

Ἐπῆρχον ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα, τὰ ὁποῖα ὁ αὐτοκράτωρ ἄνευ προσχημάτων φανερώς ἐθεώρει ἀνήκοντα ἀποκλειστικῶς εἰς αὐτόν. Τοιοῦτον ἦτο τὸ ζήτημα, κατὰ ποῖον τρόπον θὰ ἐγίνετο ἡ ψηφοφορία ἐν τῇ μετὰ τῶν παπικῶν συνόδῳ. Πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου ὁ αὐτοκράτωρ μετέβη εἰς τὸν πάπαν, ἐξ ἔλευθέρως θελήσεως παραλαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ τὸν πατριάρχην. Μετὰ δύο ἡμέρας ὁ πατριάρχης ἀνέθεσεν εἰς τὸν Μέγαν Ἐκκλησιαρχὴν Συρόπουλον νὰ καλέσῃ τοὺς ἀρχιερεῖς, ἵνα ἀνακοινωθῶσιν εἰς αὐτοὺς τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐνεργειῶν τούτων. «*Εἶπέ μοι καὶ τοῦτο ὁ πατριάρχης*», διηγεῖται ὁ Συρόπουλος, «*ὅτι οὐκ ἀποδέχεται ὁ βασιλεὺς τὸ γινόμενον* (τὴν σύγκλησιν τῶν ἀρχιερέων), *λέγει γὰρ οὐκ ὡς ὀφείλω ἐγὼ* (ὁ πατριάρχης) *βουλευέσθαι τὰ τοιαῦτα μετὰ τῶν ἀρχιερέων. Τὰ γὰρ τῆς συνόδου* (τὰ δογματικὰ ζητήματα) *ὀφείλουσιν ἀκούειν αὐτοὶ* (οἱ ἀρχιερεῖς) *καὶ ἐκεῖνα βουλευέσθαι. Τὰ δὲ παρόντα εἰσὶν ἴδια ἐμὰ* (τοῦ βασιλέως), *καὶ ἐπ' ἐμοὶ ἔστι βουλευέσθαι ταῦτα μεθ' ὧν ἂν ἐθέλω, οὐ μὲν δὲ ἔχω ἀνάγκην καὶ μετ' αὐτῶν ταῦτα βουλευέσθαι*» (σελ. 156). Εἰς τοὺς συνελθόντας ἀρχιερεῖς ὁ βασιλεὺς περιορίσθη νὰ μεταδώσῃ τὴν πληροφορίαν, ὅτι τὸ ζήτημα περὶ τοῦ τρόπου τῆς ψηφοφορίας διηυθετήθη καλῶς, παρὰ τὰς ἐπιμόνους δὲ προσπαθείας αὐτῶν οἱ ἀρχιερεῖς δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀποσπᾶσιν περισσότερα παρ' αὐτοῦ (σελ. 156 καὶ ἐξῆς). — Εἰς τὰ δογματικὰ ζητήματα ὁ αὐτοκράτωρ ἐδέχετο συνεργασίαν τῶν ἀρχιερέων, ἕως ὅτου κατορθώσῃ νὰ ἐπιρρίψῃ εἰς αὐτοὺς τὴν εὐθύνην τῆς γνώμης, τὴν ὁποίαν αὐτὸς ἠθέλε, καὶ ἡ ὁποία ἀνταπεκρίνετο εἰς τοὺς σκοποὺς αὐτοῦ. Ὅτε ὁ ἐν Φερράρα εἰς Μέγαν Πρωτοσύγγελον προαχθεὶς πνευματικὸς τοῦ Πατριαρχείου Γρηγόριος συμβούλευσε τὸν πατριάρχην νὰ συγκαλέσῃ τοὺς ἀρχιερεῖς πρὸς σύσκεψιν, κατὰ πόσον εἶναι δυνατὴ οἰκονομία εἰς τὸ δογματικὸν ζήτημα τοῦ Filioque, ἡ τοιαύτη οἰκονομία ἀποκλείεται, ὁ πατριάρχης ἀπήντησεν, ὅτι ἡ σύσκεψις πρέπει νὰ γίνῃ παρόντος τοῦ αὐτοκράτορος. «*Ὁ δὲ βουλευέσθαι ἡμᾶς ἀπόντος τοῦ βασιλέως, δόξειε γὰρ ἂν εἶναι τις διαφορὰ μετὰ τῶν ἡμῶν τε καὶ ἐκείνου. Ἄλλως τε ὁ βασιλεὺς εἰσβάλλει* (συζητεῖ) *καλῶς ἐν τοῖσδε τοῖς συνοδικοῖς, καὶ ἀναγκαῖόν ἐστι παρεῖναι καὶ αὐτόν*» (σελ. 180).

Εἰς ὅλα τὰ ζητήματα ταῦτα ὁ πατριάρχης ἐφαίνετο ὑποτασσόμενος εἰς τὸν αὐτοκράτορα καὶ ἀρκούμενος νὰ διαδραματίσῃ δευτερεύον πρόσωπον. Ἐγνώριζεν, ὅτι μόνος δὲν ἠδύνατο νὰ μεταβάλλῃ τὴν ὑφισταμένην τάξιν τῶν πραγμάτων, παρακινούμενος δὲ ὑπὸ τινων εἰς ἀντίδρασιν, εἶπε· «*Καλῶς λέγετε καὶ δεῖ με τοῦτο ποιεῖν, εἶπερ ἔχω καὶ ἄλλους συναγωνιζομένους*

ἔμοι. Δέδοικα δέ, μὴ ἐγὼ μὲν ἐνστῶ, καταλειφθῶ δὲ μόνος καὶ βλάψω καὶ ἔμαυτὸν καὶ οὐδὲ τὴν ἐκκλησίαν βοηθήσω. Οἶδα γὰρ τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ γινώσκω, ὅτι καθὼς νεύσει αὐτοῖς ὁ βασιλεύς, ἐθῆς στραφήσονται πρὸς ἐκεῖνον» (σελ. 190 καὶ ἐξῆς). Παρὰ ταῦτα ὁ πατριάρχης εἶχεν ἤδη διαγράψει ἀνατρεπτικὸν σχέδιον τῶν σχέσεων ἐκκλησίας καὶ πολιτείας. Ὅπως ὁ προκατόχος αὐτοῦ Εὐθύμιος ὁ Β΄ (1415–1416), πρὶν καταγραφῶσι καὶ ἐπικυρωθῶσι τὰ ἐκκλησιαστικὰ προνόμια τοῦ αὐτοκράτορος, ἐπεχείρησε νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν ἐκκλησίαν ἀπὸ τῆς ὑποταγῆς εἰς τὸν αὐτοκράτορα, οὕτως Ἰωσήφ ὁ Β΄ (1416–1439), μετὰ τὴν καταγραφὴν καὶ ἐπικύρωσιν τούτων ἐσκέφθη νὰ πράξῃ τὸ αὐτό. Τοῦτο ἦτο βεβαίως τολμηρότερον, ἀλλὰ καὶ αἱ περιστάσεις ἐφαίνοντο εὐνοϊκώτεραι. Εἰς τὴν αὔξουσαν κατάπτωσιν τοῦ βυζαντινοῦ κράτους εἶχον προστεθῆ αἱ διὰ τὴν ἔνωσιν μετὰ τῆς παπικῆς ἐκκλησίας διαπραγματεύσεις. Ἀφοῦ οἱ Βυζαντινοὶ ἤλπιζον, ὅτι ὁ πάπας θὰ ἐβοηθῆ τὸ βυζαντινὸν κράτος κατὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, ὁ πατριάρχης ἐσκέφθη, ὅτι ὁ πάπας ἠδύνατο νὰ βοηθήσῃ καὶ τὴν βυζαντινὴν ἐκκλησίαν κατὰ τῆς ὑποταγῆς εἰς τὸν αὐτοκράτορα. Ἐφθασεν εἰς τὴν πρωτότυπον καὶ παραδόξον ἰδέαν τῆς μετὰ τοῦ πάπα συμμαχίας κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος, ἵνα φέρῃ τὴν ἐλευθερίαν τῆς βυζαντινῆς ἐκκλησίας. «Πολλάκις ἔλεγεν, ἔτι ὢν ἐνταῦθα (ἐν Κωνσταντινουπόλει), ὅτι ἐγὼ ἐκεῖσε (ἐν Ἰταλίᾳ) ἄλλοιός φανήσομαι καὶ τὴν ἀρχὴν μου, καθὼς προσήκει, ἀνακαλέσομαι (ἐπανορθώσω)» (σελ. 92). Ὁ Συρόπουλος σαφηνίζει τὸ νόημα τοῦ πατριάρχου. «Τοιαύτην πληροφορίαν σχήσειν ἤλπιζε καὶ διὰ τοῦ πάπα ἐθάρρει ἐλευθερῶσαι τὴν ἐκκλησίαν ἀπὸ τῆς ἐπικειμένης αὐτῇ δουλείας παρὰ τοῦ βασιλέως διὰ τῶν προνομίων» (αὐτόθι). Ἄν ὁ αὐτοκράτωρ ἦτο ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως δι' ἕνα σκοπὸν, πολιτικόν, ὁ πατριάρχης ἦτο ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως διὰ δύο σκοπούς, ὅχι μόνον διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς πατρίδος, ἀλλὰ καὶ τὴν σωτηρίαν τῆς ἐκκλησίας. Ἀμφότεροι ἦσαν πράγματι ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως καὶ εἶχον ἀναμφιβόλως κοινὰ σημεῖα ἐπαφῆς. Ἐκ τούτου ἐξηγοῦνται οἱ λόγοι τοῦ μητροπολίτου Ἡρακλείας Ἀντωνίου. Οὗτος, παρακινούμενος ὑπὸ τινων νὰ ἀντιδράσῃ κατὰ τῆς ἐσπευσμένης ἐνωτικῆς πολιτικῆς τοῦ αὐτοκράτορος, εἶπεν· «Τί εἰσίν, ἃ λέγετε, ἄνθρωποι τοῦ Θεοῦ; Οὐκ οἴδατε τὰς πράξεις καὶ τὰς βουλὰς τοῦ βασιλέως; Ἐκεῖνος εἶχεν ὀψὲ τὸν πατριάρχην μετ' αὐτοῦ μέχρι τοῦ μεσονυκτίου καὶ ἐβουλεύσαντο καὶ ἔστησαν, εἴ τι ἄρα καὶ ἠθέλον, καὶ πράξουσιν ὃ ἔστησαν, κἂν θέλωμεν, κἂν μὴ θέλωμεν, προσεκαλέσαντο δὲ νῦν, ἵνα γελάσωσιν ἡμᾶς. Τί οὖν ἐροῦμεν ἡμεῖς εἰς ταῦτα; Εἴ τι εἶπωμεν, ὡς οὐδὲν λογισθῆσεται, ἐκεῖνοι δὲ πράξουσιν, ὅπερ ἂν ἐθέλωσιν» (σελ. 199). Ἄν μὴ τι ἄλλο, θὰ ἦσαν βεβαίως περιεργοὶ αἱ μυστικαὶ αὐταὶ συσκέψεις αὐτοκράτορος καὶ πατριάρχου, συζητούντων καὶ συμφωνούντων ἐκ διαφορῶν ἐκάτερος ἑλατηρίων.

Ἄλλ' αἱ ἐνωτικαὶ ἐπιθυμίαι τοῦ πατριάρχου καὶ ἄλλως διέφερον τῶν

τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ πατριάρχης ἦτο ὀλιγώτερον πρόθυμος εἰς δογματικούς συμβιβασμούς μετὰ τῆς παπικῆς ἐκκλησίας καὶ ἤθελε συγχρόνως νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας ταύτης. Ἦδη ἐν Κωνσταντινουπόλει εὐρισκόμενος εἶχε πλάσει ὄνειρα ἀδελφικῆς συνεργασίας τῶν δύο ἐκκλησιῶν, πρὸς τὸ καλὸν ἀμφοτέρων. Διὰ τοῦτο ὁ πατριάρχης ἔμεινε κατάπληκτος, πληροφορηθεὶς, ὅτι ὤφειλε νὰ φιλήσῃ τὸν πόδα τοῦ πάπα Εὐγενίου τοῦ Δ'. «Δεινὸν οὖν ἔδοξε τοῦτο ἀνυ τῷ πατριάρχῃ, ὅτι αὐτὸς ἄλλην δοχὴν μεγάλην καὶ διάθεισιν καὶ πληροφορίαν ἐθάρρει εὐρῆσειν ἀπὸ τοῦ πάπα» (σελ. 92). Ἐν Βενετία ἀκόμη εὐρισκόμενος ὁ πατριάρχης, ὁμιλῶν μετὰ τινος τῶν οἰκείων, ὡς βάσιν τῶν μετὰ τοῦ πάπα σχέσεων εἶχε θέσει τὴν ἡλικίαν ἀμφοτέρων. «Εἰ μὲν ὁ πάπας πρωτεύῃ μου κατὰ τοὺς χρόνους, ἔχω αὐτὸν ὡς πατέρα μου, εἰ δὲ ἰσότης ἡμῖν ἔνεστι κατὰ τοὺς χρόνους, ἔχω αὐτὸν ὡς ἀδελφόν μου, εἰ δὲ νεώτερός μου τυγχάνει, ἔχω αὐτὸν ὡς υἱόν μου» (αὐτόθι). Ἐσκέφθη μάλιστα, κατὰ ποῖον τρόπον θὰ ἠδύνατο νὰ ἔρχεται εἰς συχνὴν ἐπικοινωνίαν μετὰ τοῦ πάπα καὶ ἐπιτύχῃ τὴν μετ' αὐτοῦ συνεννόησιν πρὸς τὸ συμφέρον ἀμφοτέρων. «Καὶ θέλω ἶνα, εἰ ἔστι οἰκία καλὴ πλησίον τῆς οἰκίας αὐτοῦ, ἔχουσα καὶ δίοδον μετέωρον ὑπερθεῖν τῆς ὁδοῦ, δώσω μοι ταύτην, ὡς ἂν πρὸς αὐτὸν ἰδίως διερχόμενος, ἢ κάκεινος αὐτὸς πρὸς ἐμέ, συμβουλευσῶ αὐτῷ τὰ δέοντα καὶ ἔσται τοῦτο εἰς μεγάλην ὠφέλειαν αὐτοῦ. Οἶδα γάρ, ὅτι οὐκ ἔχει περὶ αὐτὸν συμβούλους καλοῦς» (αὐτόθι). Ὁ πατριάρχης ἀναμφιβόλως δὲν ἤθελε νὰ ἀπαλλαγῇ τῆς ὑποταγῆς εἰς τὸν βυζαντινὸν αὐτοκράτορα, ἀπλῶς ἵνα ὑποταχθῇ εἰς τὸν πάπαν, ἀλλ' ἤθελε ἐκκλησιαστικὴν ἐλευθερίαν.

Ἐν Ἰταλίᾳ μάλιστα παρουσιάσθησαν αἱ πρῶται φανεραὶ ἐκδηλώσεις τοῦ πατριάρχου κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος. Εἰς ζητήματα ἐξωτερικῆς παραστάσεως, προσπίπτοντα εἰς τὴν ἀντίληψιν τῶν πολλῶν, ἡμετέρων καὶ ξένων, καὶ προσβάλλοντα τὴν φιλοτιμίαν τοῦ πατριάρχου, κατεξανίστατο οὗτος κατὰ τῆς δευτερευούσης θέσεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἄφινεν αὐτὸν ὁ αὐτοκράτωρ. Ὅτε Ἰωάννης ὁ Η' ὁ Παλαιολόγος, ἐκ Βενετίας ἐρχόμενος, ἐγινε δεκτὸς μετὰ μεγάλων τιμῶν ὑπὸ τοῦ μαρκεσιῦ τῆς Φερράρας καὶ πρῶτος ἐπεσκέφθη τὸν ἐκεῖ εὐρισκόμενον πάπαν Εὐγένιον τὸν Δ', ὁ πατριάρχης βαρέως ἔφερε τοῦτο. «Ἐλεγε γάρ, ἢ ὁμοῦ ἔδει ἀφικέσθαι τὸν βασιλέα καὶ τὸν πατριάρχῃν, ἢ προηγεῖσθαι τὴν ἐκκλησίαν, οὐ μὴν κατόπιν ταύτην ἀκολουθεῖν» (σελ. 90). Ὅτε ἡ σύνοδος ἐκ τῆς Φερράρας ἐπρόκειτο νὰ μετατεθῇ εἰς Φλωρεντίαν, ὁ πατριάρχης ἠθέλησε τὴν φορὰν τοῦλάχιστον ταύτην νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς ἑαυτὸν τὰ πρωτεῖα. «Διεμηνύσατο ὁ πατριάρχης τῷ βασιλεῖ, ἵνα ἀπέλθῃ πρῶτος αὐτὸς (ὁ πατριάρχης). Ὁ δὲ βασιλεὺς ἀπεκρίνατο. Οὕτως ἐτάχθη, ἵνα ἀπέλθῃ πρῶτος ἐγώ, καὶ ἐστήσαμεν τοῦτο καὶ μετὰ τοῦ πάπα. Οὐ δεῖ οὖν ἡμᾶς ἄλλως ποιῆσαι. Ἐλυπήθη πρὸς τοῦτο ὁ πατριάρχης καὶ εἶρηκεν, ὅτι ἡ ἐκκλησία ὀφείλει προηγεῖσθαι πανταχοῦ, καὶ αὐτῇ ἀνήκουσι τὰ πρωτεῖα, ὁ δὲ βασιλεὺς πράττει τὰναντία, καὶ ἐποίησε τοῦτο καὶ ἐν

Βενετία και νῦν ἐνταῦθα οὕτω βούλεται ποιήσῃν. Ἰδοὺ μεμέρισται ὁ Χριστός. Ταῦτα ἐνηχηθεὶς ὁ βασιλεὺς παρὰ τοῦ μεγάλου πρωτοσυγκέλλου, αὐτὸς γὰρ ἦν ὁ μηνυτής, ἐνέδωκεν, ἵνα ἀπέλθῃ πρῶτος ὁ πατριάρχης» (σελ. 212). Εἰς τὴν περίστασιν αὐτήν ὁ πατριάρχης ἠπέιλησε πλήρη διάστασιν. «Ἰδοὺ μεμέρισται ὁ Χριστός»! Εὐρισκόμενος ἐν Ἰταλία, ἐπὶ ξένου ἐδάφους, εἶχεν ἀναταρροήσει. Εἶδομεν ἀνωτέρω, ὅτι ἤδη ἐν Κωνσταντινῶν πόλει εὐρισκόμενος ἐπανειλημμένως εἶχεν εἰπῆ· «ἐγὼ ἐκείσε ἄλλοιός φανήσομαι». Ἐξ ἑτέρου, ὁ πάπας δὲν εἶχεν ἐπιμένει εἰς τὴν ἀρχικὴν ἀπαίτησιν τοῦ ποδοφιλήματος. Ἄλλ' ὁ πατριάρχης τὴν ἀπέναντι αὐτοῦ ὑποχώρησιν καὶ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ πάπα δὲν ἠδύνατο ἀπατηλῶς νὰ αἰσθανθῆ ὡς τὴν αὐγὴν τῆς ποθητῆς νέας ἡμέρας, διότι τὸ ζήτημα τῆς ἐνώσεως τῶν δύο ἐκκλησιῶν εἶχεν ἤδη λάβει διάφορον τροπὴν ἐκείνης, τὴν ὁποίαν ἤχητο καὶ ἤλιπεν. Ὁ μετ' ὀλίγον ἐν τῇ ξένη ἐπελθὼν θάνατος ἀπήλλαξεν αὐτὸν μεγαλύτερων ἀπογοητεύσεων.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Κ. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ